Asiantuntijalausunto
Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle
VNS 5/2018 vp.

Kiitän eduskunnan tulevaisuusvaliokuntaa mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto asiassa VNS 5/2018 vp. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa Ratkaisuja työn murroksessa. Tutustuttuani asiaan ja ottaen huomioon valiokunnan ilmaisun kiinnostuksestaan erityisesti aiheeseen Vammaisoikeuksien Mallimaa Suomi, lausun kunnioittavasti asiantuntijalausuntonani seuraavaa.

Olen kirjoittanut ja julkaissut syksyllä 2018 julkaisun "Suomi - Vammaisoikeuksien Mallimaa 2030 - Tiekartta Tulevaisuuteen" (Lakitoimisto Kumpuvuori Oy - Vammaisoikeuden Julkaisusarja A nro 3, 2018, ladattavissa www.kumpuvuori.fi ja liitteenä). Tiekarttana julkaisussa toimii YK vammaissopimus, joka on ollut voimassa Suomessa 2016 kesäkuusta lukien. Se on vammaisoikeuksien moderni tarjotin, jossa vammaisia henkilöitä erityisesti koskevat oikeudet ovat poimittuina yleisistä ihmisoikeusvarastoista, analysoituna, perattuina, esille laitettuina ja tarjoiltuina siten, että nirsompikin valtio voisi niitä maistaa. Suomessa lainsäädäntö on huippuluokkaa vammaisoikeuksien osalta, mutta toteutuksessa on puutteita. Esimerkiksi, vain vammaispalvelulain mukaisia valituksia tehdään maassamme vuosittain hallintotuomioistuimiin noin 1.000 kappaletta. Kun tähän lisää muut palvelujärjestelmät, puhutaan n. 5.000-7.000 muutoksenhausta, huomioiden myös oikaisuvaatimusvaiheet. Se on paljon. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta pursuaa vammaisten syrjintää koskevia juttuja. Lait ovat hyvät, mutta maassamme on vikaa vammaisoikeuksien toteutumisessa. Julkaisussa luodaan skenaariot vuoteen 2030 ja identifioidaan toimijat, jotka tiellä voivat johdattaa. On tärkeää, että vammaispolitiikkaa edistetään pitkäjänteisesti, eikä vaihdellen hallituskaudesta toiseen. Esimerkiksi, vammaispalvelulain ja kehitysvammalain uudistusta on tehty jo noin 15 vuoden ajan, vaihdellen kunkin hallituksen toimesta. Nykyinen hallitus on valinnut laittaa tämän asian säästölistalle, joka ei ole sopusoinnussa kansainvälisoikeudellisen sosiaalisten oikeuksien heikentämiskiellon kanssa.

Voidaan kuitenkin todeta, että Suomi on globaalisti Vammaisoikeuksien Mallimaa. Olisi tärkeää, että tämä otettaisiin rohkeasti poliittisiin agendoihin ja esimerkiksi mukaan ohjelmaan ja delegaatioihin, kun Suomesta vieraillaan muualla, tai kun meillä vieraillaan. Vammaispolitiikka on aihe, jolla on yllättäviä vaikutuksia ja yhteyksiä eri maiden kanssa toimiessa. Yhtäkkiä, toisen valtion delegaatiossa onkin henkilö, jolla on omista tai perheen kokemuksista johtuen suurta intressiä vammaispolitiikkaan. Silloin avautuvat myös monet muut ovet, kun keskustelu ja luottamus syntyy tällaisen oven kautta. Olisi tärkeää myös osallistaa meitä vammaisia henkilöitä näihin delegaatioihin ja tätä itse asiassa YK vammaissopimus edellyttää. Suomi - Vammaisoikeuksien Mallimaa on meidän lippulaivamme, joka kannattaa ottaa sekä kotimaisen politiikan Kärkihankkeeksi tulevaan hallitusohjelmaan että osaksi kansainvälistä yhteistyötä. Ja, nimenomaan sellaisena kokonaisuutena, että se kattaa niin syrjinnän kiellon sisältävän ajatuksen että kattavan palvelujärjestelmän. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa on vahva syrjinnän kieltävä lainsäädäntö, mutta ei palveluja. Pohjoismaissa on pitkään perinne ollut toisinpäin. Kun meillä jo on uusi yhdenvertaisuuslaki, olisi meillä mahdollisuus yhdistää nämä kaksi elementtiä myös politiikassa ja luoda tästä kansainvälinen myyntivaltti ja menestystekijä. Tämä olisi uusi kunnianhimoinen tapa suhtautua vammaispolitiikkaan.

Itse selonteosta: Selonteon toisen osan tavoitteena on tunnistaa työhön liittyviä toivottavia tulevaisuuksia, päätöksentekotarpeita sekä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Selonteossa todetaan (s. 39): "*Myös osatyökykyisten polkua työelämään tulee kehittää siten, että he pystyisivät hyödyntämään jäljellä olevan työkykynsä*". Toteamus liittyy toimenpide-ehdotukseen 13 (Luodaan työikäisille ihmisille kannustimet palkkatyön lisäksi myös muuhun toimeliaisuuteen, kuten opiskeluun ja vapaaehtoistyöhön). Selonteon yksi havainto on, että tarvitaan yhteiskunnallista

keskustelua työn erilaisista ja muuttuvista välinearvoista taloudellisten arvojen lisäksi, ja että tämän keskustelun virittämisestä vastuu on päätöksentekijöillä. Totta on se, että keskustelua tulee virittää. Käsillä oleva selonteko on hyvä esimerkki siitä, miten vammaisten henkilöiden asemaa eri tunnisteta (sanahaulla ei löydy yhtään osumaa). Vammaisten henkilöiden asema nähdään osana "osatyökykyisten" tilannetta ja siitä on helppo todeta, ylläkuvatun kaltaisesti. Yhteiskuntamme käyttää paljon rahaa tähän. Kunnianhimoisempaa olisi kehittää yhteiskuntaa sellaiseksi, että se erilaisin mekanismein estäisi syrjiviä työmarkkinoita. Tässä vastauksena on juuri Vammaisoikeuksien Mallimaan elementtien kehittäminen: Tiukka syrjinnän kieltävä lainsäädäntö ja tukeva palvelujärjestelmä. Nämä meillä jo onkin. Tarvitaan vielä se kärki, että nämä juurrutetaan osaksi yhteiskuntaamme. Tähän tarvitaan Vammaisoikeuksien Mallimaa -ajatuksen ottaminen mukaan tulevaan hallitusohjelmaan.

Olen mielelläni käytettävissä asian jatkotyöstöön liittyen.

Kunnioittavasti,
Turku, 13.1.19

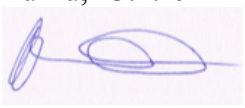

Jukka Kumpuvuori

Verkatehtaankatu 4, as. 227
20100 TURKU
jkumpuvu@gmail.com
050 552 0024

LIITTEET:

1. Julkaisu: "Suomi - Vammaisoikeuksien Mallimaa 2030 - Tiekartta Tulevaisuuteen" Lakitoimisto Kumpuvuori Oy - Vammaisoikeuden Julkaisusarja A nro 3, 2018.

Suomi - Vammaisoikeuksien Mallimaa 2030 - Tiekartta Tulevaisuuteen

Jukka Kumpuvuori

Lakitoimisto Kumpuvuori Oy - Vammaisoikeuden Julkaisusarja A nro 3 (2018)

Lakitoimisto Kumpuvuori Oy Vammaisoikeuden Julkaisusarjat:

Vammaisoikeuden Julkaisusarja A (ISSN 2343-1857)
(Jukka Kumpuvuoren yksin kirjoittamat vammaisoikeudelliset tekstit)

Nro 1: Jukka Kumpuvuori: ”*Huonot uutiset voivat hyvin odottaa.*” – Selvitys vammaispalvelujutuista hallintotuomioistuimissa vuosina 2010-2014. (2015) (ISBN 978-952-68455-0-0)

Nro 2: Jukka Kumpuvuori: "Oikeus hoitotarvikkeisiin - juridinen taustamuistio." (2018) (ISBN 978-952-68455-5-5)

Nro 3: Jukka Kumpuvuori: "Suomi - Vammaisoikeuksien Mallimaa 2030 - Tiekartta Tulevaisuuteen." (2018) (ISBN 978-952-68455-6-2)

Vammaisoikeuden Julkaisusarja B (ISSN 2343-1865)
(Jukka Kumpuvuoren yhdessä muiden kanssa kirjoittamat tai muiden yksin tai yhdessä kirjoittamat vammaisoikeudelliset tekstit)

Nro 1: Matti Suontausta: ”*Joudumme irtisanomaan neljä miestä. Minä en kuitenkaan valikoi, vaan katsomme tämän korteilla.*” – Vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun järjestäminen ja työnantajana toimimisen kehittäminen. (2015) (ISBN 978-952-68455-1-7)

Nro 2: Kirsi-Maria Malmlund: ”*Miksi minun pitäisi uskoa sinua? Sinisten silmieni tähden.*” – Den handikappade personens rätt att bli hörd i förvaltningsärenden. (2015) (ISBN 978-952-68455-2-4)

Nro 3: Jukka Kumpuvuori (toim., tervehdykset Päivi Kaukoranta ja Martin Scheinin): Vammaissopimus Suomen oikeudessa 2016. (2016) (ISBN 978-952-68455-4-8)

Nro 4: Nelly Vikkula: The CRPD and a paradigm shift to legal capacity: A human rights based examination of the right to equal recognition before the law of persons with intellectual disabilities in Finland (Vammaissopimus ja oikeustoimikelpoisuuden paradigmamuutos. Kehitysvammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus lain edessä – ihmisoikeusperustainen tarkastelu). (2016) (ISBN 978-952-68455-3-1)

Julkaisut on ladattavissa PDF-muodossa yrityksen internet-sivuilla www.kumpuvuori.fi. Mikäli tarvitset esimerkiksi näkövammasi vuoksi tiedostot muussa muodossa, ole yhteydessä.

Tutustu myös Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastossa sijaitsevaan Jukka Kumpuvuori - Vammaisoikeus-kokoelmaan:

https://utu.finna.fi/Search/Results?lookfor0%5b%5d="Calonia+vammaisoikeus"&type0%5b%5d=Holdings&lng=fi

SISÄLLYSLUETTELO **SIVU**

Ennen matkaa **IV**

1. Yleinen on tärkeää **1**
Yleiset velvoitteet 1

2. Oikeus yhdenvertaisuuteen **2**
Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus (artikla 5) 2
Esteettömyys ja saavutettavuus (artikla 9) 2
Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään (artikla 29) 3
Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun (artikla 30) 3
Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (artikla 28) 3
Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä (artikla 19) 4

3. Pääsy oikeuksiin **5**
Yhdenvertaisuus lain edessä (artikla 12) 5
Oikeussuojan saavutettavuus (artikla 13) 5

4. Erityisessä syrjinnän vaarassa olevat ryhmät **6**
Vammaiset naiset (artikla 6) 6
Vammaiset lapset (artikla 7) 6

5. Tieto lisää tuskaa - Tietoisuuden lisääminen (artikla 8) **7**

6. Kovat oikeudet **8**
Oikeus elämään (artikla 10) 8
Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat (artikla 11) 8
Henkilön vapaus ja turvallisuus (artikla 14) 8
Vapaus kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta (artikla 15) 9
Vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä (artikla 16) 9
Henkilön koskemattomuuden suojelu (artikla 17) 9

7. Oikeus ja vapaus liikkua, toimia, ja olla **10**
Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus (artikla 18) 10
Henkilökohtainen liikkuminen (artikla 20) 10
Sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti (artikla 21) 10
Yksityisyyden kunnioittaminen (artikla 22) 10
Kodin ja perheen kunnioittaminen (artikla 23) 10

8. Osallisuus yhteiskuntaan ja sen mahdollistaminen **12**
Koulutus (artikla 24) 12
Työ ja työllistyminen (artikla 27) 12
Terveys (artikla 25) 12

9. Tietoa **14**
Tilastot ja tietojenkeruu (artikla 31) 14

10. Ei vain Suomessa - kansainvälinen yhteistyö (artikla 32) **15**

ENNEN MATKAA

Matka Vammaisoikeuksien Mallimaahan 2030 on pitkä ja vaivalloinen, kuitenkin hauska. On syytä antaa käydä läpi matkan tarkoitus ja antaa hieman eväitä matkaan osallistujalle. Matkan toteutus on kiinni jokaisesta itsestään. Sinä voit ottaa tämä Tiekartan omaan toimintaasi ja yhteisöösi, kritisoida sitä, soveltaa sitä, kehittää sitä, tehdä omanlaisesi matka. Mielellään paljon parempi, kuin tässä esitetty matka !

Tiekarttana julkaisussa toimii ansaitusti YK:n vammaissopimus, joka nyt on ollut Suomessa laintasoisesti voimassa jo yli kaksi vuotta. Se on vammaisoikeuksien moderni tarjotin, jossa vammaisia henkilöitä erityisesti koskevat oikeudet ovat poimittuna yleisistä ihmisoikeusvarastoista, analysoituna, perattuna, esille laitettuna ja tarjoiltuna siten, että nirsompikin valtio voisi niitä maistaa. Mitkäs tämän paremmat eväät? Suomessa lainsäädäntö on jo maailman huippuluokkaa, mutta toteutus uupuu. Siinä on suurin haasteemme.

Tarkoitukseni ei ole (tässä julkaisussa, ehkä myöhemmin) laatia vammaissopimuksen oikeustieteellistä kommentaaria, eikä esittää tyhjentävästi kunkin artiklan normatiivista sisältöä Suomen oikeudessa. Tiekartta on kuitenkin esimerkki, miten vammaissopimusta voi hyödyntää, hämmentää, sekoittaa ja näin käyttää erilaisissa töissä ja projekteissa. Miksei vaikka jonkin järjestön (tai mikä parempi valtion, kunnan, tai maakunnan) toimintaohjelmia luodessa. Vammaissopimusta hyödyntämällä ei pääse mikään unohtumaan. Tekstissä vammaissopimuksen eri artikloja on niputettu teemoittain, luoden kokonaisuuksia, joissa visio vuodesta 2030 on jotenkin yhtenäinen ja tie sinne samoin.

Tiekarttoja voi olla monenlaisia ja lopulta nähdään, kuka on ensin perillä. Tai, jos kartta on liian vaikea, tai suunnistetaan ilman karttaa, ei perille päästä lainkaan. Toivottavasti päästään !

Tervetuloa matkaan - kohteena Suomi - Vammaisoikeuksien Mallimaa 2030 !

Tiekartta julkaistaan Kiasmassa Helsingissä 12.9.2018 Lakitoimisto Kumpuvuori Oy:n järjestämän tapahtuman "Vammaisoikeuksien Mallimaa 2030 - Tiekartta Tulevaisuuteen" -yhteydessä.

Turku, 12.9.2018

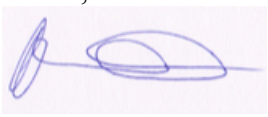

Jukka Kumpuvuori

1. Yleinen on tärkeää

Yleiset velvoitteet (artikla 4)

2030: Suomen valtio on julistautunut vammaisoikeuksien mallimaaksi ja sitoutunut vahvimmalla poliittisella tasolla ja asiakirjoissa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysmääräiseen toteutumiseen. Suomen valtio on kehittänyt vammaisten henkilöiden taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia ennen näkemättömällä tavalla, josta myös muut Pohjoismaat ovat kiinnostuneita ja tekevät oppimisvierailuja Suomeen. Vammaisoikeudet ja vammaispolitiikkaa nähdään laajalti muunakin kuin sosiaaliasiana ja sosiaalilainsäädännön asiana. Laajemman vammaisnäkökulman vuoksi vammaisasioita hoitaa vammaisasioiden ministeri, joka pitää myös huolen siitä, että kaikessa julkisen vallan toiminnassa osallistetaan täysimääräisesti vammaiset henkilöt ja heidän järjestönsä. Tiiviisti osallistavassa prosessissa on laadittu kokonaisvaltainen vammaisten henkilöiden ihmisoikeuspoliittinen ohjelma, jota toteutetaan, seurataan ja arvioidaan reaaliaikaisesti. Vammaisten henkilöiden oikeuksia millään tavalla loukkaavat, tai niiden edistämistä jarruttavat lainsäädännön osat on kumottu ja tilalle on tullut selkeää, ymmärrettävää, ja vaikuttavaa vammaisoikeuslainsäädäntöä. Kaikki julkiset toimijat tukevat Suomen valtion ajatusta vammaisoikeuksien mallimaasta ja kehittävät kilpaa toimintojaan vammaisoikeusystävällisemmäksi.

Tie: Kehitystä hidastaa vammaisoikeuksien ja vammaispolitiikan näkeminen suppeasti sosiaalioikeuksien ja sosiaalipolitiikan aiheena. Tämä ilmiö on havaittavissa sekä valtion että muiden viranomaisten toiminnassa, sekä politiikan sisällöissä. Kun vammaisjärjestöjen toiminnasta suuri osa on viranomaisten toimiin reagoimista, pysyttäytyy myös niiden toiminta, aloitteet ja kannanotot ”perinteisessä” sosiaalisten oikeuksien maailmassa. Valtion organisaatiossa vammaisasioita perinteisesti hoitaneet tahot olisi hyvä saada innostumaan laajemmasta vammaisasioiden käsittelystä. Erityinen kehittämispaine kohdistuu myös vammaisjärjestöihin. Niiden tehtävänä olisi luontevasti uusien avauksien tekeminen. Sellaisten avausten, jotka eivät pysyttelisi turvallisessa sosiaalisten oikeuksien ja sosiaalipolitiikan maailmassa. Muutoksen saamiseksi on välttämätöntä, että saadaan mukaan ja innostumaan sellaisia toimijoita, jotka eivät ole ennen olleet kiinnostuneita tai valistuneita vammaisoikeusaiheissa. Esimerkiksi eduskunnan tulevaisuusvaliokunta on kiinnostunut kaikista rakentavista ideoista, joilla Suomea voidaan kehittää maailman johtavaksi maaksi eri aloilla. Tulevaisuusvaliokuntaa on informoitu vammaisoikeuksien mallimaa-ideasta ja keskustelut ovat olleet positiivisia ja kannustavia.

2. Oikeus yhdenvertaisuuteen

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus (artikla 5)

2030: Vammaisten henkilöiden syrjintä on tullut laajasti päivänvaloon. Julkisessa keskustelussa asia on laajasti esillä, eikä syrjintäkokemuksiaan esiin tuovia vammaisia henkilöitä enää syyllistetä turhasta valittamisesta. Syrjinnän kiellon oikeuskäytäntö on selkeyttänyt oikeustilaa ja on vihdoin ymmärretty vammaisten henkilöiden syrjinnän monimuotoisuus ja laajuus yhteiskunnassa. Yhdenvertaisuuslautakunta voi määrätä suoraan syrjivän tahon maksamaan hyvitystä syrjinnän kohteelle, eikä asiaa tarvitse viedä mahdollisesti hyvinkin kalliiseen siviilikanneprosessiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa kaivaa syrjintätapauksia aktiivisesti kentältä ja auttaa lakimiesvoimin niiden saattamisessa yhdenvertaisuuslautakuntaan, käräjäoikeuteen, tai poliisille. Syrjintäkäsitteen selventyessä yhä useampi tapaus katsotaan tahalliseksi syrjinnäksi ja poliisi saattaa asioita syyttäjälle ja siitä asia etenee rikosprosessiin.

Tie: Hyvää kehitystä uhkaa mediassa laajasti esillä oleva kiltteysrasismi. Vammaiset henkilöt esitetään joko hyvinvointivaltion täydellisenä, ainakin passiivisena, uhrina ja alamaisena, tai kritiikittömästi täydellisenä menestyjänä, joka "ei välitä vammoistaan" ja menestyy yhteiskunnassa. Aito oikeus yhdenvertaisuuteen ja syrjinnän kielto ei sovi tähän kuvaan. Tällaisen näkökulman esittäminen vaatii ajatuksen siitä, että yhteiskunnassa ja muissa ihmisissä ja yrityksissä, sekä viranomaisissa on jotain pahaa vammaisia henkilöitä kohtaan. Se on lopulta uusi ajatus, vaikka näennäisesti sen voi nähdä taas yhdestä vammaispalveluongelmaa käsittelevästä lehtijutusta. Ne jutut loppuvat aina kesken. Niissä ei vielä tänään tavoiteta jutun juurta. Sitä, että vammaisille henkilöille ei lopulta halutakaan oikeutta yhdenvertaisuuteen.

Syrjinnän tunnistamisessa keskeinen rooli on vammaisilla henkilöillä itsellään ja heidän järjestöillä. Vielä on ongelmana, että syrjintä koetaan ja nähdään yleisenä huonona kohteluna. Vaikka sitä pidetään moitittavana, on vielä ottamatta se suuri askel, että näitä pidettäisiin laajasti ja systemaattisesti syrjintänä. Järjestöjen olisi hyvä analysoida tapauksia pidemmälle ja tuottaa systemaattista tietoa syrjintätapauksista ja viedä niitä eteenpäin. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta tekee työtään, mutta selvästi aliresursoituna, koska käsittelyajat vaikuttavat pidentyvän koko ajan. Pohjoismaisessa keskustelussa on nostettu esiin pohjoismainen ilmiö vastaavien lautakuntien työstä, lähinnä siitä näkökulmasta, että niiden tuomaa oikeusturvaa ei ole koettu riittävän kattavaksi tai tiukaksi. Poliisille, syyttäjälle ja tuomareille tulisi järjestää vammaisoikeuden ja vammaissyrjinnän koulutusta laajasti. Lainsäätäjän tehtäväksi jää säätää yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle toimivalta määrätä, että syrjivä taho maksaa hyvitystä syrjinnän kohteelle. Oikeudenkäyntimaksu tulee poistaa yhdenvertaisuuslain mukaisista jutuista.

Esteettömyys ja saavutettavuus (artikla 9)

2030: Esteettömyysmääräyksistä ei ole tingitty. On hyväksytty uusi esteettömyyslaki. Uutena velvoitteena muun muassa se, että jos esimerkiksi ravintola lopettaa toimintansa vanhoissa tiloissa, tulee tilaan hakea ”esteettömyyslupa”. Uusi toimija ei saa siten jatkaa vanhojen lupien kanssa, jotka ovat sallineet esteelliset ratkaisut. Laajemmat ja tiukemmat esteettömyys- ja saavutettavuusnormit on hyväksytty ja tiukat saavutettavuuskriteerit ulotettu koskemaan julkista ja yksityistä toimintaa. Esimerkiksi yleisölle avoimeksi tarkoitettuihin julkisiin ja yksityisiin tiloihin tulee olla asennettuna näkö- ja kuulovammaisille soveltuvat ja asianmukaiset opastelaitteet. Esteettömyyden varmistamiseksi esteettömyyden laiminlyönti on esteettömyyslaissa erikseen sanktioitu.

Tie: Sen sijaan että lainsäätäjä alkaisi lieventämään esteettömyysmääräyksiä, sen tulisi tiukentaa niitä entisestään. Eduskunnan tulee säätää uusi esteettömyyslaki, joka sisältää myös sanktiot esteettömyyden rikkomisesta. Esteettömyyden ja saavutettavuuden tiukempi vaatiminen on

vammaisjärjestöjen tehtävä. Kompromisseja ei tule tehdä, vammaissopimuksen velvoittavuus on tässä selvä lähtökohta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kehittää tapahtumanjärjestäjän opastaan edelleen ja levittää tietoisuutta asiasta, sekä puuttuu oppaan sääntöjen rikkomiseen näkyvästi ja julkisesti.

Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään (artikla 29)

2030: Tuettua päätöksentekoa koskeva laki on voimassa ja sen toimeenpanossa on kehitetty malleja, joiden avulla vammainen henkilö voi tehokkaasti osallistua poliittisen elämään. Äänestysmenettelyjen kehittämisessä huomioidaan, että kaikki vammaiset henkilötkin pystyvät käyttämään niitä, eikä niiden monimutkaisuus ole poliittisen osallistumisen esteenä. Vaaleissa avustamistilanteisiin on omaksuttu sujuvia käytäntöjä, eivätkä vammaiset henkilöt tule leimatuksi äänestystilanteissa, ja heidän vaalisalaisuutensa on turvattu.

Tie: Tarvitaan eri toimijoiden (valtiovalta, vammaiset henkilöt järjestöineen, maistraatit, edunvalvojat) yhteistyötä, jotta saadaan aikaan konsensus siitä, että edunvalvonnasta tulee siirtyä tuetun päätöksenteon järjestelyihin. Tarvitaan selvitys asiasta, jossa otetaan huomioon laajasti nykykäytäntö ja tuetun päätöksenteon juridiset reunaehdot. Tämän pohjalta kehitetään tuetun päätöksenteon laki, jonka eduskunta hyväksyy vuoteen 2030 mennessä. Lain toimeenpano edellyttää laajaa tietoisuuden lisäämistä ja tuetun päätöksenteon palvelujen kehittämistä.

Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun (artikla 30)

2030: Kulttuurin saavutettavuutta ja esteettömyyttä tuetaan ja kehitetään määrätietoisesti. Vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia kehittää ja käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään omaksi hyödykseen ja yhteiskunnan rikastamiseksi edistetään. Vammaisten henkilöiden kieli-identiteettiä turvataan laajasti, viittomakielen ja kuurojen kulttuuri tunnustetaan selvästi ja julkisesti ja sitä myös tuetaan merkittävästi valtiovallan toimesta. Vammaisliikunnan ja -urheilun, ml. huippu-urheilun inkluusio on viety loppuun, samalla tukien vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia heille erityiseen toimintaan. Koulussa vammaiset lapset osallistuvat liikuntaan ja tulevat siten osaksi yhteisöä.

Tie: Valtion ja muiden tahojen tukemassa kulttuuritoiminnassa asetetaan rahoitusehdoksi toiminnan täysi saavutettavuus ja esteettömyys. Taidekentän portinvartijoilla on tärkeä rooli siinä, etät ne eivät enää pidä vammaisia henkilöitä marginaalissa, vaan vammaisia kulttuurintekijöitä kutsutaan mukaan myös muutoin, kuin ”kiintiövammaisena”. Koulussa tulee valtion ohjaamana kiinnittää erityistä huomiota vammaisten henkilöiden taiteellisiin ja älyllisiin kykyihin - niiden kehittämiseksi on luotu erityisiä mekanismeja lisähenkilöstöresurssin muodossa. Viittomakielen ja kuurojen kulttuurin tunnustaminen on valtiovallan tehtävä ja tähän liittyvää lainsäädäntöä tulee kehittää velvoittavammaksi, samalla lisäten resursseja. Urheilusta vastaava ministeriö selvittää vammaisurheilun tilaa ja kehittää uusia tukemismekanismeja, esimerkiksi velvoittamalla tukea saavat yleiset järjestöt inkluusioon. Koulussa liikuntatunneille kehitetään ministeriön tukemana erityisiä inkluusion keinoja, joka hyödyttää sekä vammaisia oppilaita että muita.

Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (artikla 28)

2030: Vammaisten henkilöiden perussosiaaliturvan taso on saatettu tasolle, jolla heidät pystytään nostamaan köyhyydestä. Tämä on toteutettu sekä perustulon pohja-osalla, että vammaisspesifien vammaistukien kehittämisellä vastaamaan todellisia vammaisuuden lisäkustannuksia.

Tie: Kansaneläkelaitoksella on tärkeä rooli vammaisten henkilöiden toimeentulon seurannassa ja kehittämisessä. Kansaneläkelaitos voisi toteuttaa tutkimuksen, jossa selvitettäisiin vammaisuudesta aiheutuvat todelliset kustannukset. Tältä pohjalta rakennettaisiin uusi järjestelmä, joka paremmin

huomioisi vammaisten henkilöiden olosuhteet. Kun Suomessa muutoinkin sosiaaliturvan taso on kohtuuttoman alhainen, on se suhteessa vieläkin kohtuuttomampi vammaisten henkilöiden kohdalla.

Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä (artikla 19)

2030: Vammaiset henkilöt eivät joudu käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä, vaan on paljon vaihtoehtoja jokaiselle yksilöllisen tarpeen mukaan. Vammaislaitoksia muistellaan, mutta ei kaiholla vaan kauhulla. Vammaiset henkilöt elävät omissa sosiaalisissa yhteisöissään riittävin yksilöllisin tukitoimin ja palveluin. Ryhmäperusteisesta avustamisesta ja asumisesta on siirrytty yksilöllisiin henkilökohtaisen avun palveluihin, joita tuotetaan vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Henkilökohtaisen avun uudet mallit mahdollistavat näin kaikkein vaikeavammaisimpienkin elämisen itsenäisesti ja osallisena yhteisössä. Vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti käyttää oikeuttaan valita asuinpaikkansa ja viettää myös liikkuvaa elämää esimerkiksi matkustaen, vapaa-ajan asunnolla tai ulkomailla. Vammaisen henkilön asuinpaikan muutos ei johda palvelujen täydelliseen nollaantumiseen, vaan palvelut jatkuvat uudessa asuinpaikassa. Yleisen asuntokannan kehitys esteettömäksi edesauttaa vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia valita.

Tie: Itsenäisen elämän palvelujen kehittämisessä suurena esteenä on yleisesti hyväksytty ja sovellettu ajatus siitä, että vammaisten henkilöiden tarpeisiin vastataan ryhmämuotoisilla palveluilla. Ne voivat joillekin olla riittäviä, mutta on runsaasti henkilöitä, joille ne eivät sovi, eivätkä ne mahdollista itsenäistä elämää. Henkilökohtaisen avun eri muotoja tulisi kehittää järjestöjen, yritysten ja valtiovallan toimesta. Valtiovallan tulisi myös taloustieteellistä asiantuntemustakin käyttäen selvittää erilaisten järjestelyjen taloudelliset vaikutukset ja vaihtoehdot. Tällaista vertailua ei tosiasiassa vielä tänään ole saatavilla. Yksilölliset palvelut eivät välttämättä maksaisi enempää, kun esimerkiksi asuminen voitaisiin järjestää rakentamisen sijaan olemassa oleviin asuntoihin. Viranomaisten tulee ryhtyä noudattamaan lakia, jossa jo nyt säädetään, että palvelut järjestetään yksilöllisen tarpeen, ei ryhmätarpeen mukaan.

3. Pääsy oikeuksiin

Yhdenvertaisuus lain edessä (artikla 12)

2030: Vajaavaltaiseksi julistamisen lisäksi edunvalvonta-instituutiosta on luovuttu. Muutos on seurausta yhteiskunnassa tapahtuneesta asennemuutoksesta – kaikkien ihmisten lähtökohtainen oikeus päättää asioistaan tunnustetaan laajasti. Edunvalvonnan tilalle on tullut tuetun päätöksenteon prosesseja, joita tuetaan valtion toimin sekä taloudellisesti että sisällöllisesti erilaisin kehittämisohjelmin. Kaikille tuettua päätöksentekoa tarvitseville myönnetään tuetun päätöksenteon palvelu, joka on räätälöity hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti siten, että palveluissa ei esiinny eturistiriitoja eikä asiatonta vaikuttamista. Viranomainen tai oikeuselin arvioi säännöllisesti näiden järjestelyjen toimivuutta. Vammaiset henkilöt saavat yhdenvertaisesti muiden kanssa pankkilainoja ja muutoinkin heitä kohdellaan yhdenvertaisesti pankki- ja rahoitusmaailmassa. Suomessa on kehitetty maailman paras järjestelmä, jolla mahdollisestaan tuetun päätöksenteon asiakkaan sähköisen tunnistautuminen (ml. pankkiasiointi, äänestäminen ym). Suomessa on laajasti tutkittu edunvalvontavaltuutuksen, testamenttien ym sisältöjä ja teettämismuotoja vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä erityisiin tarpeisiin.

Tie: Vajaavaltaiseksi julistaminen on jo tänäpäivänä harvinaista. Kuitenkin se elää edelleen lainsäädännössämme ja sitäkin enemmän ihmisten mielissä. Yleisesti katsotaan, että edunvalvonnassa olevalla henkilöllä ei ole oikeustoimikelpoisuutta, mikä ei pidä paikkaansa. Edunvalvonnan käytännön toteutukset ovat usein holhoavia (väärällä tavalla), eivätkä toteutua vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden tukemista. Henkinen matka edunvalvonnasta tuettuun päätöksentekoon on paljon pidempi, kuin lainsäädännölliset muutokset. Tätä henkistä matka kurotaan umpeen laajalla valtiovallan tukemalla asenne- ja tietoisuuskampanjalla – näissä keskitytään ennen kaikkea asennemuutokseen, pois holhoavista järjestelmistä, kohti tukea. Tuetun päätöksenteon malleja kehitetään valtiorahoitteisesti ja vammaisten henkilöiden järjestöjen vahvalla panoksella.

Oikeussuojan saavutettavuus (artikla 13)

2030: Oikeushallinnossa on kehitetty erityisiä ohjelmia, joissa vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt kouluttavat palkkiota vastaan oikeushallinnon viranhaltijoita siinä, miten vammaisten henkilöiden erityistarpeita voidaan huomioida oikeusprosessin eri vaiheissa. Poliisi- ja lakialan koulutuksessa on tarpeellisen laajoja opintokokonaisuuksia vammaisten henkilöiden oikeuksista. Oikeushallinnossa perehdytykseen kuuluu vammaisten henkilöiden tarpeiden huomiointi ja tätä tukee jatkuvasti päivittyvä ohjeistus. Esitutkinnassa, oikeudenkäynnissä, siviilioikeudenkäynnissä, hallintolainkäytössä, sekä muissa prosesseissa on laajalti käytössä erilaisia mukautuksia vammaisten henkilöiden tarpeisiin. Esimerkiksi henkilöille, joilla on ymmärtämisen ongelmia, tai rajoituksia kommunikaatiossa muiden ihmisten kanssa, turvataan heille soveltuvia kuulustelu- ja kuulemismenettelyjä mahdollistetaan heidän yksilölliset tarpeensa huomioivia todistamismenettelyä. Oikeusapu on laajasti tunnettu ja se toimii tehokkaasti. Sitä on laajennettu siten, että vammaisten lasten asioissa perheet saavat oikeusapua oikeusaputoimiston lisäksi myös yksityiseltä lakimiessektorilta.

Tie: Oikeusministeriöllä on suuri vastuu oikeusturvakoneiston kehittämisessä. Se teettää laajan selvityksen vammaisten henkilöiden oikeusturvan toteutumisesta uudistuksen pohjaksi ja toteuttaa laajamittaisen uudistuksen, jossa sen hallinnonalalla vammaisten henkilöiden erityistarpeet tulevat huomioiduksi. Poliisiammattikorkeakoulu ja oikeustieteelliset tiedekunnat ottavat opetusohjelmaansa kokonaisuuksia vammaisoikeuksista selvitettyään ensin tarpeelliset sisällöt ja mahdollisuudet toteuttaa kursseja yhdessä vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen kanssa. Oikeusavun osalta oikeusministeriö selvittää oikeusaputoimistojen tilanteen vammaisten oikeusturvan osalta ja kehittää mahdollisuuksia oikeusavun laajentamiseen yksityisille lakimiehille jo oikeudenkäyntiä edeltävään vaiheeseen.

4. Erityisessä syrjinnän vaarassa olevat ryhmät

Vammaiset naiset (artikla 6)

2030: Voimaantuneet vammaiset naiset ja tytöt toteuttavat omia oikeuksiaan yhdenvertaisessa ja esteettömässä Suomessa. Vammaisen naisen oikeudet naiseuteen ja tyttönä kasvamiseen sekä seksuaalisuuteen, sukupuolen ilmaisuun ja seksuaaliseen suuntautumiseen on tunnistettu ja tunnustettu sisältäen oikeuden äitiyteen. Vammaisille naisille on tarjolla yhdenvertaiset joukkotarkastus-ja seksuaaliterveyspalvelut. Turvakodit ovat esteettömiä. Vammaisten naisten moninkertainen vaara joutua väkivallan tai hyväksikäytön kohteeksi on sosiaali -ja terveydenhuollon ammattilaisten tiedossa, eikä vammaisia naisia enää vähätellä tai syyllistetä väkivallan takia. Vammaisten naisten ja tyttöjen palvelut toimivat elinkaariajattelun mukaisesti syntymästä kuolemaan. Verrokki on samanlaisessa elämävaiheissa elävä, saman ikäinen vammaton henkilö, ei toinen vammainen ihminen.

Tie: Eri toimijat, kuten THL, STM, Kela, Sote-alueet ja järjestöt, etenkin naisjärjestöt kuten Naisjärjestöjen keskusliitto ja Naisten Linja sekä Rusetti -Valtakunnallinen vammaisten naisten yhdistys ry ja Vammaisjärjestöjen naisverkosto ryhtyvät tiiviiseen yhteistyöhön valtion erityisellä rahoituksella. Tällä yhteistyöllä mahdollistetaan, että vammaisista tytöstä ja naisista on olemassa valtakunnallista ja kansainvälistä tilastotietoa, ja tieteellistä tietoa vammaisten naisten oikeuksien täytäntöönpanon tueksi. Turvakotitoimijat ryhtyvät välittömiin toimiin turvakotien kartoittamiseksi ja esteettömäksi saattamiseksi, tähän luodaan erityinen tukijärjestelmä. Vammaispalvelujen ja Kelan palvelujen kehittämisessä aletaan selvittää naiserityisen näkökulman huomiointia.

Vammaiset lapset (artikla 7)

2030: Vammaisen lapsen etu huomioidaan systemaattisesti kaikissa valtiovallan toimissa. Vammaisten lasten asioiden käsittelyssä on kehitetty erityisiä tapoja osallistaa ja kuulla vammaisia lapsia itseään tehokkaasti. Vammaislapsiperheille on kehitetty erilaisia tukitoimintoja arjessa ja palveluviidakoissa auttamiseen. Näiden myötä vammaiset lapset voivat elää normaalimpaa lapsuutta ilman jatkuvaa painetta eri järjestelmistä perheeseen. Vammaisten lasten terveydenhuollon palveluja on kehitetty niin, että ne nivoutuvat saumattomasti yhteen koulunkäynnin ja lapsen vapaa-ajan toimintojen kanssa. Lapsille myönnetään henkilökohtaista apua, jotta he voivat ikätasoisesti osallistua. Tietoisuus lasten maksuttomasta oikeusavusta on levinnyt laajasti ja perheet voivat jättää valitusten teon yhä enemmän lakimiehille.

Tie: Lapsiasiavaltuutetun rooli on keskeinen, sen tulee ottaa äkkiä laajempi vastuu vammaisten lasten aseman huomioinnista, selvittämisestä ja kehittämisestä. Myös yhdenvertaisuusvaltuutetulla on tässä merkittävä rooli. Jatkossa vammaisasioista vastaava ministeriö ottaa vetovastuun myös vammaisten lasten aseman kehittämisestä. Palvelujärjestelmien kehittämisessä lainsäätäjän lisäksi tärkeä rooli on palveluntuottajilla ja järjestöillä. Järjestökentällä vammaisten lasten asemaan keskittyneet järjestöt alkavat saamaan erityistä tukea vammaisten lasten aseman parantamiseen. Lainsäätäjä on poistanut henkilökohtaisen avun voimavararajauksen ja on kehitetty erityisiä lapsille sopivia henkilökohtaisen avun palveluja. Lasten oikeusavun osalta oikeusministeriö järjestää tietoisuuskampanjan lasten oikeusavusta yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.

5. Tieto lisää tuskaa - Tietoisuuden lisääminen (artikla 8)

2030: Valtion johdolla kaikki viranomaiset tekevät aktiivista ja asianmukaiseen tietoon pohjautuvaa tietoisuuden lisäämistyötä. Tätä varten on perustettu valtioneuvoston yhteyteen erillinen yksikkö, jonka ainoana tehtävänä on lisätä tietoisuutta ihmisoikeusperustaisesta lähestymistavasta vammaisuuteen ja kitkeä ennakkoluuloja vammaisuuteen liittyen. Yksikkö työskentelee läheisesti yhdessä vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen kanssa. Tämä työ ulottuu perheisiin ja laajempiin yhteiskunnan yksikköihin, kuten päiväkoteihin, kouluihin ja muihin oppilaitoksiin, sekä työpaikoille. Näin mahdollistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien ja arvon kunnioittaminen. Haitallisiin käytäntöihin puututaan välittömästi antamalla oikeaa tietoa vammaisista henkilöistä. Koulussa ja muussa opiskelussa, sekä työelämässä, edistetään aktiivisesti tietoisuutta vammaisten henkilöiden kyvyistä ja panoksesta tukemalla oppilaitosten aktiivisia aloitteita. Mediassa ja muutoin yleisön keskuudessa toteutetaan tehokkaita tiedotuskampanjoita vammaisten henkilöiden asemasta ja oikeuksista. Viestimiä kannustetaan kuvaamaan vammaisia henkilöitä vammaissopimuksen tarkoituksen mukaisella tavalla kunnioittaen heidän ihmisoikeuksiaan ja synnynnäistä ihmisarvoaan.

Tie: Vammaissopimuksen oltua voimassa jo yli kaksi vuotta ei ole valtiovallan taholta ollut havaittavissa tehokkaita ja välittömiä toimia tietoisuuden lisäämiseksi. Tämä on valitettavaa, koska tietoisuuden lisääminen on yksi keskeisimmistä vammaissopimuksen velvoitteista, ja sen oikein toteuttaminen tehostaisi muiden oikeuksien toteutumista, koska esimeriksi suuri osa vammaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä johtuu siitä, että syrjivällä taholla ei ole riittävästi tietoa vammaisten henkilöiden tarpeista ja oikeuksista. Näin ollen, suhteellisen vähäisilläkin satsauksilla saataisiin aikaan suuri vaikutus. Tässä valtioneuvoston rooli kokonaisuutena, ei vain yksittäisten ministeriöiden omina erillisinä ohjelmina, on keskeinen. Hallitusohjelmaan ja hallituksen toimintaan tulisi säännöllisesti ottaa mukaan elementtejä, jotka mahdollistaisivat tehokkaan ja vammaisia henkilöitä sekä heidän järjestöjään osallistavan tietoisuuskampanjan. Tärkeä rooli on medialla. Media hyötyisi yhteistyöstä vammaisjärjestöjen kanssa, jotta median tuottama tieto vastaisi nykyaikaista käsitystä vammaisuudesta. Pahimmillaan media ruokkii lisää ennakkoluuloja ja toistaa stereotypioita. Suurilla ja pienillä yrityksillä on myös oma roolinsa tietoisuuden lisäämisellä. Kun ne toiminnassaan näkyvästi kannustavat vammaisia henkilöitä ja näiden verkostoja käyttämään palveluitaan, on tällä merkitystä yleisemmin, kun tietoisuus vammaisuudesta ilmiönä tulee tutummaksi ja siten hyväksyttävämmäksi.

6. Kovat oikeudet ja velvollisuudet

Oikeus elämään (artikla 10)

2030: Selektiivisestä abortista vammaisuuden perusteella on käyty laaja keskustelu ja sitä koskeva lainsäädäntö on uudistettu. Kun sikiöseulonnoissa kyetään yhä tarkemmin toteamaan sikiövaurioita ja siten ennustamaan vammaisten lasten syntymää, annetaan raskaana olevalle naiselle ja perheelle asianmukaista ja ajankohtaista tietoa vammaisuudesta ja vammaisena henkilönä elämisestä yhteiskunnassa. Osana tätä neuvontaa toimii vammaisten henkilöiden järjestöjen organisoima, yhteiskunnan rahoittama neuvontapalvelu. Samoin keskustelua vammaisoikeusnäkökulmasta on käyty elvytyskiellosta ja eutanasiasta ja näitä koskeva lainsäädäntö on hyväksytty. Elvytyskieltoja ei tehdä systemaattisesti vammaisuuden perusteella. Jos päätöstä harkitaan, perhettä ja omaisia ei ohiteta päätöksentekoprosessissa.

Tie: Terveydenhuollosta vastaavan ministeriö tulee ottaa vastuu tärkeistä terveydenhuollon etiikan ja vammaisoikeudellisten näkokohtien yhteensovittamisesta. Työ on vaativaa ja edellyttää institutionaalisempaa työskentelytapaa, kuin esimerkiksi työryhmän asettaminen. Asia olisi tärkeä ottaa hallitusohjelmatasolle, jotta valmistelulle, yhdessä vammaisten henkilöiden ja heidän järjestöjensä kanssa, olisi riittävät resurssit lainsäädäntötyön loppuunsaattamiseksi. Terveydenhuollosta vastaavan ministeriön tulisi välittömästi ryhtyä toimiin yllä mainitun neuvontakeskuksen perustamiseksi yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa.

Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat (artikla 11)

2030: Suomessa on valmisteltu huolella ja hyväksytty jatkuvasti kehitettävä suunnitelma vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden varmistamiseksi vaaratilanteissa, mukaan lukien aseellisissa selkkauksissa, humanitaarisissa hätätiloissa, ja luonnonkatastrofeissa.

Tie: Vaaratilanteisiin ja humanitäärisiin hätätiloihin valmistautumiseen tulee valtioneuvoston laatia kansallinen toimintaohjelma ja panna se täytäntöön.

Henkilön vapaus ja turvallisuus (artikla 14)

2030: Mielenterveyslain ja kehitysvammalain tahdonvastaisista hoitotilanteista ja niitä koskevista sääntelyistä on käyty laaja keskustelu ja joko poistettu kyseiset mahdollisuudet lainsäädännöstä, tai tehty niitä entistä tarkkarajaisemmaksi ja lyhytkestoisimmiksi. Kun vammaisen henkilön vapaus riistetään samoin ehdoin, kuin muiden (esim. vankeus), heitä kohdellaan huomioiden heidän erityiset olosuhteensa.

Tie: Tahdonvastaisen hoidon nykytila tulee valtion toimesta selvittää ja lisäksi tehdä tarkka valtiosääntöoikeudellinen arvio kyseisten sääntelyiden oikeutuksesta ja reunaehdoista ja tarkentaa näitä koskevia sääntelyitä. Oikeustieteen ja lääketieteen koulutuksen ja tutkimuksen piirissä paneudutaan näihin teemoihin monitieteellisesti. Vankeinhoitolaitoksen tulee kehittää oloja vammaisten vankien paremmin kohtelemiseksi, erityisesti terveydenhuolto tulee saada saavutettavammaksi myös vankilaolosuhteissa.

Vapaus kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta (artikla 15)

2030: Suomessa ei esiinny lainkaan vammaisten henkilöiden kidutusta tai julmaa, epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua, eikä tällaisia rangaistuksia. On toteutettu laaja selvitys, jonka työmuotona ovat olleet ennaltailmoittamattomat tarkastukset asumisyksiköihin, kouluihin ja muihin vastaaviin paikkoihin, joissa vammaisia henkilöitä asuu ja toimii. Selvityksen tuloksena on ollut, että tämän sopimuskohdan vastaista toimintaa ei Suomessa ole.

Tie: Oikeusministeriö yhteistyössä muiden ministeriöiden, vammaisjärjestöjen ja tiedeyhteisön kanssa valmistelee, toteuttaa ja raportoi laajan selvityksen. Samalla käydään asiasta julkinen keskustelu, joka osaltaan estää tällaista toimintaa ennaltaehkäisevästi.

Vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä (artikla 16)

2030: Vammaisiin kohdistuva väkivalta ja viharikokset on tunnistettu ja sitä vastaan on alettu taistella. On kehitetty laajoja tukiohjelmia vammaisille henkilöille, jotka ovat joutuneet väkivallan uhriksi.

Tie: Oikeusministeriön tulisi selvittää laajasti vammaisiin kohdistuvia viharikoksia ja sitä, miten ilmiöön voidaan puuttua. Oikeussosiologian ja kriminologian tutkimuksessa tutkitaan ja opetetaan aiheesta.

Henkilön koskemattomuuden suojelu (artikla 17)

2030: On tehty selvitys siitä, kokevatko ja missä olosuhteissa vammaiset henkilöt loukkauksia heidän ruumiillisen ja henkisen koskemattomuutensa suhteen ja on ryhdytty tästä selvityksestä ilmenevien johtopäätösten mukaisiin toimiin. Rikoslain tätä kokonaisuutta koskevia rikossäännöksiä on käyty läpi rikosoikeustieteellisessä tutkimuksessa ja näiden johtopäätökset on huomioitu esimerkiksi lainsäädännössä ja oikeushallinnon koulutuksessa.

Tie: Oikeusministeriön tehtävä on tehdä kyseinen selvitys ja myös sen perusteella järjestää tarvittavat koulutukset oikeushallinnon henkilöstölle. Rikosoikeustieteellisen tutkimuksen osalta tehtävä on sitä harjoittavien tahojen, eli erityisesti oikeustieteellisten tiedekuntien. Tähän tutkimukseen osoitetaan uusia rahoitusmahdollisuuksia oikeusministeriön taholta ja Suomen Akatemian erillisenä täsmätutkimuksena.

7. Oikeus ja vapaus liikkua, toimia, ja olla

Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus (artikla 18)

2030: Maahanmuuttomenettelyissä ja -prosesseissa vammaisuus huomioidaan entistä paremmin ja tutkimus-, sekä selvitystietoon perustuen.

Tie: Maahanmuuttovirasto ottaa asian agendalleen ja alkaa aktiivisesti selvittää tämän tärkeän erityisalueen erityishuomioitavia asioita. Tässä se tekee laajan selvityksen, jossa se hyödyntää maailmalla ko. aiheesta saatavissa olevaa tutkimustietoa ja vammaissopimuksesta kirjoitettua. Lainsäätäjä tarkistaa olisiko lainsäädännössä jotain tässä teemassa uudelleen huomioitavaa.

Henkilökohtainen liikkuminen (artikla 20)

2030: Vammainen henkilö voi muuttaa asuinpaikkakunnalta toiselle ilman, että hänelle myönnetyt palvelut muuttuvat huonommaksi. Tästä on säädetty laissa. Julkinen liikenne on täysin esteetöntä, huomioiden fyysisen esteettömyyden lisäksi näkö-, kuulo- ja ymmärrysesteettömyyden. Yksityisen liikenteen osalta (esimerkiksi taksit) on tiukkaa sääntelyä esteettömyydestä ja yhdenvertaisesta kohtelusta.

Tie: Sosiaali- ja terveysministeriö esittää vammaispalvelulainsäädäntöön muutosta, jossa kielletään palvelujen heikentäminen vammaisen henkilön muuttotilanteessa. Julkisen liikenteen esteettömyys hoidetaan lainsäädännöllä tiukkaan kuntoon. Taksiasioista vastaava ministeriö selvittää taksien nykytilan esteettömyyden suhteen, invataksitoiminnan ja normaalitaksitoiminnan suhteen, ja esittää yleistä taksiliikennettä koskevan esteettömyysnormin.

Sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti (artikla 21)

2030: Julkinen ja muu kaikille tarkoitettu tieto on saatavissa saavutettavissa muodoissa ja vammaiset henkilöt voivat asioidessaan käyttää viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää sekä kaikki muita viestintäkeinoja, -tapoja ja -muotoja. Myös internet-viestintä on täysin saavutettavaa. Viittomakielilaki on säädetty velvoittavammaksi, kuin nyt. TV-lähetyksiin on saatavissa laajalti tekstitys ja viittomakielen tulkkaus.

Tie: Viestintälainsäädäntöön säädetään entistä tiukempi velvoite järjestää viestintä saavutettavaksi. Tähän säädetään tueksi erilliset sanktiot velvoitteen rikkomisesta. Kun Suomessa on jo nyt vahva kuurojen kulttuuri ja kuurojen oikeuksien laaja osaaminen, Suomeen aletaan välittömästi valmistelemaan maailmanlaajuisesti ennennäkemättömän edistyksellistä ja oikeudellisesti sitovaa viittomakielen lakia.

Yksityisyyden kunnioittaminen (artikla 22)

2030: Vammaisten henkilöiden palvelujen piirissä on kiinnitetty erityistä huomiota yksityisyyden kunnioittamiseen ja tästä on laadittu opas. Vammaisten henkilöiden asumispaikoissa, joissa on myös palveluita, on kehitetty palveluja siten, että vammaisten henkilöiden yksityisyyden suojaa ei rikota. Vammaisten henkilöiden kunnianloukkauksia ja heihin kohdistuvaa vihapuhetta on pystytty merkittävästi vähentämään. Vammaisten henkilöiden terveystietojen säilyttämiseen ja yksityisyyden suojaan siinä on havahduttu kiinnittämään erityistä huomiota, kun näitä tietoja on eri järjestelmissä runsaasti.

Tie: Palveluntuottajat kehittävät palveluja yksityisyyden suojaa enemmän kunnioittavaksi. Tätä edellytetään myös rahoittajien taholta ja se on palvelun järjestämisen ehtona. Julkinen valta yhdessä

vammaisjärjestöjen kanssa järjestää yleisiä tietoisuuskampanjoita, joilla voidaan lievittää kunnianloukkauksia ja vihapuhetta vammaisia kohtaan. Tietosuojavaltuutettu tekee laajan selvityksen vammaisten henkilöiden tietosuojan ja siten yksityisyyden kunnioittamisesta yhdessä sosiaali- ja terveysalan julkisten ja yksityisten toimijoiden, sekä vammaisjärjestöjen kanssa. Selvityksen tuloksena hyväksytään laajasti ohjeistuksia ja lainsäätäjä tekee tarvittavat lainsäädäntötoimet selvityksen johtopäätöksien mukaan,

Kodin ja perheen kunnioittaminen (artikla 23)

2030: Vammaisten henkilöiden välisiin parisuhteisiin ei puututa esimerkiksi palvelun järjestämiseen liittyvistä tarkoituksenmukaisuussyistä. Vammaiset henkilöt osallistuvat yhdenvertaisesti lisääntymisterveysopetukseen ja perhesuunnitteluvalistukseen ja heille annetaan tarvittavia keinoja näiden oikeuksien toteuttamiseen. Lapsettomuushoito- ja adoptioprosessit ovat täysin syrjimättömiä. Vammaiset henkilöt saavat tarvitsemansa tuen lasten kasvatukseen. Sellaisia tilanteita, joissa lapsia erotetaan vanhemmistaan lapsen oman tai toisen tai molempien vanhempien vammaisuuden perusteella, ei ole.

Tie: Vammaisten henkilöiden palvelunjärjestäjät kiinnittävät erityistä huomiota tilanteisiin, jossa palvelun piirissä olevalla henkilöllä on parisuhde joko palvelun piirissä olevan toisen henkilön tai ulkopuolisen henkilön kanssa. Tässä kehitetään toimintatapoja, joissa vältetään puuttumista ko. tilanteisiin ja myös toiminnot mukautetaan siten, ettei tosiasiassa häiritä ihmisten välisiä suhteita. Lääketieteen koulutuksessa vammaisjärjestöjen edustajat käyvät luennoimassa vammaisten henkilöiden elämästä ja oikeuksista, joka vaikuttaa lääkärien asenteisiin ja sitä kautta lapsettomuushoitoarviointeihin. Adoptiotoimijoilla on velvollisuus kouluttautua vammaisten henkilöiden oikeuksista ja näin myös adoptioprosessit on mahdollista muuttaa vähemmän syrjiväksi. Henkilökohtaisen avun palveluja kehitetään julkisen vallan, palveluntuottajien ja vammaisjärjestöjen toimesta erityisesti tilanteisiin, joissa vammainen henkilö tarvitsee yksilöllisen tarpeen mukaan apua lapsen kasvatukseen. Huostaanottoprosesseista vastuulliset tahot kouluttautuvat vammaisten henkilöiden tilanteiden tunnistamisessa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kunnioittamisessa.

8. Osallisuus yhteiskuntaan ja sen mahdollistaminen

Koulutus (artikla 24)

2030: Vammaisten henkilöiden inkluusio koulutuksen eri tasoilla on arkipäivää. Suomalaiseen koulutusjärjestelmään tullaan tutustumaan ympäri maailmaa. Vammaisia lapsia ei enää suljeta peruskoulun ulkopuolelle edes osittain siksi, että heille ei kyetä turvaamaan riittävin tukitoimin turvallista ja tarpeiden mukaista koulunkäyntiä. Viittomakielen oppimiseen ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämiseen on kehitetty kansallinen ohjelma, joka on myös resursoitu asianmukaisesti. Harjoituskoulut kilpailevat siitä, kuka osaa parhaiten opettaa erityisten oppilaiden opettamiseen. Korkeakoulutuksessa vammaisten opiskelijoiden ja henkilökunnan huomioiminen ja tukeminen on jo arkipäivää.

Tie: Opetusministeriöllä ja Opetushallituksella on keskeinen rooli vammaisten koulutuksen inkluusion edistämisessä. Sen tulisi ensin laaja-alaisesti selvittää nykytila ja sen jälkeen laatia konkreettinen suunnitelma inkluusion kehittämiseksi kaikilla koulutuksen aloilla ja asteilla. Inkluusio tulisi entistäkin vahvemmin ja selvemmin säätää laissa. Viittaomakielilakia vahvennetaan merkittävästi ja lisäksi toimeenpannaan täytäntöönpano-ohjelma viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin liittyen tiiviissä yhteistyössä kuurojen yhteisön kanssa. Harjoituskoulut tekevät yhdessä työtä ja kirjaavat yhteiset tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten lasten ottamiseksi niihin. Harjoituskoulujen rahoitus varmistetaan lainsäädännöllisesti tähän liittyen.

Työ ja työllistyminen (artikla 27)

2030: Työelämässä vammaisten henkilöiden syrjintä on tullut läpinäkyväksi ja siihen on puututtu. Julkinen sektori työllistää korostuneen aktiivisesti vammaisia henkilöitä vahvistaakseen osaamistaan panna täytäntöön YK vammaissopimusta. Kehitysvammaisten henkilöiden ”pakkotyöstä”, eli ruokarahaa vasten tehdystä työtoiminnasta on luovuttu ja tilalle kehitetty tuettuja työn malleja. Vammaisyrittäjyyttä tukemaan on perustettu valtiollinen elin, joka seuraa vammaisyrittäjyyden kehittymistä ja tukee budjettirahoituksella vammaisyrittäjyyttä. Suomi onkin vammaisyrittäjyyden mallimaa.

Tie: Vammaisjärjestöt etsivät aktiivisesti työsyrjintätapauksia ja niitä viedään eteenpäin oikeusteitse järjestöjen tuella. Julkinen sektori kehittää yhteiset rekrytointitavoitteet vammaisten henkilöiden palkkaamiseksi. Työvoima- ja sosiaalipalveluhallinnon välillä tehdään yhteistyötä sen selvittämiseksi, miten kehitysvammaisten pakkotyöstä luovutaan ja kehitetään tilalle heidän työtään aidosti tukevia työhallinnon tukitoimia. Työ- ja elinkeinoministeriö selvittää vammaisten yrittäjyyden tilanteen ja kehittää tehokkaita tukimekanismeja, joiden avulla vammaiset henkilöt voivat siirtyä palkkatyöstä tai eläkkeen ohella yrittäjäksi.

Terveys (artikla 25)

2030: Vammaisia henkilöitä kohdellaan yleisessä terveydenhuollossa yhdenvertaisesti ja heitä varten on kehitetty erityisiä menettelyjä, jotta heidän erityiset tarpeensa tulevat huomioiduksi. Esimerkiksi fyysisesti vammaisille henkilöille on käytettävissä soveltuvia tutkimuspöytiä ja kognitiivisesti vammaisille henkilöille on kehitetty prosesseja, joissa heidän omia kokemuksiaan saadaan esiin, viittomakieliset saavat palvelua yleisessä terveydenhuollossa. Erityisesti vammaisuuteen liittyvää terveydenhuoltoa on kehitetty ja vammaiset henkilöt saavat ripeästi yksilöllisen tarpeen mukaiset hoitotarvike- ja apuvälinepalvelut. On perustettu valtakunnallinen ympärivuorokautinen hoitotarvike- ja apuvälinepäivystysjärjestelmä. Terveydenhuollon henkilöä koulutetaan vammaisten henkilöiden oikeuksista, ja vammaisiin kohdistuva syrjintä ja vihapuhe terveydenhuollossa on merkittävästi vähentynyt.

Tie: Terveydenhuoltolakiin tuodaan velvoitteet huomioida erityisesti vammaisten henkilöiden tarpeet terveydenhuollossa. Tästä toimeenpanemiseksi järjestetään koulutusta terveydenhuollon henkilöstölle vammaisjärjestöjen kanssa yhteistyössä. Hoitotarvike- ja apuvälineoikeuksia on kehitetty, lainsäädäntöä selvennetty ja toimeenpanoa kehitetty myös. Suomessa on valtakunnallinen ja ympärivuorokautinen hoitotarvike- ja apuvälinepäivystys. Ohjeistuksessa on myös ohjeistettu, miten ulkomailla pitää toimia.

Kuntoutus (artikla 26)

2030: Terveyden, työllisyyden, koulutuksen ja sosiaalipalvelujen aloilla on kehitetty uusia kuntoutusmuotoja, joita tuetaan laajasti valtion toimesta. Palvelut aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, tämän mahdollistamiseksi on kehitetty työkaluja kuntoutustarpeen tunnistamiseen.

Tie: Kuntoutus tunnistetaan uudelleen viranomaisten toimesta keskeiseksi tavoitteeksi erityisesti vammaisten henkilöiden elämänlaadun parantamisessa ja heidän yhteiskunnallisen osallistumisen tukemiseksi. Kuntoutusmuotoja kehitetään yhä monipuolisemmaksi ja moniammatilliseksi. Uusien kuntoutusmuotojen kehittämisessä ja käyttöönotossa oppilaitosten ja tutkijoiden kanssa tehtävä yhteistyö on entistä tärkeämpää ja sitä tehdään enemmän.

9. Tietoa

Tilastot ja tietojenkeruu (artikla 31)

2030: Suomessa on kansainvälisesti ainutlaatuista tilasto- ja rekisteritietoa vammaisista henkilöistä. Vammaistutkimukseen on satsattu ja Suomessa on kolme vammaistutkimuksen professoria eri aloilta. Turussa on vammaisoikeuden professuuri, lisäksi Turusta löytyy 200 niteen vammaisoikeuden kirjastokokoelma. Tilasto-, rekisteri- ja tutkimustietoa käytetään aktiivisesti yhteiskunnallisten toimintojen suunnittelussa ja täytäntöönpanossa. Suomeen tehdään tutustumis- ja opintomatkoja, sekä tutkijavierailuja. Muutoinkin kerätty tieto on tietosuoja ynnä muut asiat huomioiden julkisesti hyödynnettävissä.

Tie: Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Tilastokeskuksen yhteistyötä tehdään kartoitus vammaistiedon nykytilasta ja tehdään konkreettinen suunnitelma tilanteen parantamiseksi. Valtiovalta osoittaa resursseja riittävästi tiedonkeruuta ja analyysiä varten. Yliopistot perustavat työryhmän, jonka tavoitteena on keksiä keinot vammaistutkimuksen professuurien varmistamiseksi. Turun yliopiston kokoelmaan kerrytetään vammaisoikeuden kirjojen kokoelmaa lahjoituksin ja omin ostoin. Suomi pitää kansainvälisissä yhteydenpidoissaan esillä sen uusia satsauksia vammaistiedon ja -tutkimuksen saralla.

10. Ei vain Suomessa - kansainvälinen yhteistyö (artikla 32)

2030: Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien huomioiminen on luonteva osa Suomen kehityspolitiikkaa ja kaikkea Suomen rahoittamaan kehitysyhteistyötä, eikä riipu kulloisenkin hallituksen tai ministerin linjauksista. Tähän työhön varataan 15 % Suomen virallisen kehitysyhteistyön varoista, mikä vastaa vammaisten ihmisten osuutta ihmisistä. Suomen edustajat maailmalla pitävät aktiivisesti esillä vammaisten ihmisoikeuksia ja vammaisia henkilöitä osallistetaan vahvasti tähän työhön. Akateemista tutkimusta hyödynnetään laajasti. Vammaiset henkilöt toimivat aktiivisesti sekä viranhaltijoina asiantuntijoina, että konsultteina, eikä muutoinkin vammaisuus kehityksessä -työtä tehdä pelkästään vammaisjärjestöjen toimesta. Suomessa on kehitysyhteistyölaki, joka takaa vakaan ja johdonmukaisen rahoituksen vammaisuus ja kehitys-toiminnoille.

Tie: Vammaisjärjestöjen lisäksi ulkoministeriö, muut ministeriöt, järjestöt, säätiöt, yritykset ja oppilaitokset huomioivat vammaisten henkilöiden oikeudet itsestään selvänä osana kehityspolitiikkaa ja kehitysyhteistyötä. Tämä toteutetaan koulutuksena, mutta myös erityisesti siten, että nämä tahot palkkaavat vammaisia asiantuntijoita. Vammaisia ihmisiä tulee rekrytoida myös ”yleisiin” tehtäviin, eikä vain ”vammaisspesifeihin”.